

IZBOR PO SRODNOSTI

(Aleš Debeljak: *Balkansko brvno*, prevela sa slovenačkog Ana Ristović, Kulturni centar Novog Sada, Novi Sad, 2015)

*U rodnom mome kraju čeka me sudbina,
a ja lud mišljah da je iz tuđine donosim.*
Miloš Crnjanski

Knjigu Aleša Debeljaka *Balkansko brvno* čine, kako u podnaslovu stoji: *Eseji o književnosti „jugoslovenske Atlantide“*. U njoj su sabrani eseji o domaćim piscima bliskim čitalačkom senzibilitetu autora (David Albahari, Muharem Bazdulj, Danilo Kiš, Miloš Crnjanski, Čarls Simić, Aleksandar Hemon, Igor Štiks, Boštjan Seliškar). Zajednički imenitelj za sve njih je činjenica da su na ovaj ili onaj način, obeleženi egzilantskim iskustvom. Izgon iz Arkadije detinjstva, proživljenog tokom zlatnog doba socijalističke Jugoslavije – 60-ih i 70-ih godina dvadesetog veka, i nostalglična sećanja na *izgubljeni raj*, čine i slovenačkog pesnika i esejistu s iskustvom stranstvovanja, Aleša Debeljaka, jednim od pripadnika navedene skupine.

Kao većina vrednih knjiga i *Balkansko brvno* nudi više od onog što je naslovom iskazano. Uz naslovnom sintagmom istaknutu književnu, knjiga poseduje i socijalnu dimenziju, što je očekivano s obzirom na profesiju Aleša Debeljaka koji je ne samo književnik već i univerzitetski profesor sociologije kulture. Svoje viđenje raspada nekadašnje jugoslovenske zajednice autor je izneo u već poznatom eseju „Sećanje na raspad: sumrak idola“ (1993) koji je preštampan i u ovoj knjizi. Multižanrovska, Debeljakova zbirka je istovremeno i intimistički intoniran memoarski zapis o sentimentalnom vaspitanju, svedočenje o kulturnim i literarnim pojavama čiji je akter bio ili jeste (poglavljja „Rano doba“, „Pravac jugoistok“ i „Evropa, blizu ili daleko: Sarajevske sveske“), omaž prijateljima piscima, književnokritička studija.

Jedan od u prologu iznetih motiva za pisanje ove knjige je osećaj da: „... živim u svetu koji me ne zanima, vezan za izgubljenu stvar, koja predstavlja moj dom“ (9). Autorefleksivnosti, samootkrivanja i dijalogizma kao bitnih elemenata esejističkog žanra svestan je, dakako, autor, te knjiga obiluje kako implicitnim, tako i decidnim tvrdnjama i (auto)poetičkog karaktera: „Čitanje i pisanje knjiga je razgovor sa drugima. Ono istovremeno predstavlja i otpor prema kapitalističkoj zapovesti o razumnom korišćenju vremena i podstiče na bunt protiv postmodernističkog zahteva za zaboravom“ (24).

Taj razgovor, u ovom slučaju, poprima i debatan karakter. Jer, Debeljak nam se čini pozdaniji u svojim poetičkim, književno-analitičkim i hermeneutičkim nalazima no kao tumač društveno-istorijskih kauzaliteta. Osećajući se pripadnikom „privilegovanih generacija“ (12) rođenih i odraslih u multikulturalnoj Jugoslaviji, Debeljak, zaključuje: „Izdržati da živiš u

napetosti između tuđe i domaće kulture svakako je naporno, jer nas neprestano tera na to da kritički preispitujemo vlastite pretpostavke. Ipak, to je jedino plodotvorno“ (119). Naravno, ali ne mogu a da ne zapazim da je autorovo „preispitivanje“ prilično selektivno. Naime, čini mi se, da za raspad njegove i naše velike domaje nisu isključivi krivci Srbi, njihov nacionalizam, teritorijalna megalomanija, mitomanija i hegemonistička politika njihovog vođe, konačno „srpska nemoć da se suoči sa razlikama“ (119). Na osnovu Debeljakovog promišljanja prošlosti stiže se utisak da „arhitekta jugoslovenske katastrofe“ (16), Slobodan Milošević, nije imao pandane u drugim etničkim grupacijama (ne pominju se ovde ni Tuđman, ni Zetbegović, ni ideolozi i vođe kosovskih separatista, ni visoki slovenački političari koji su decenijama pre rata 90-ih destruisali ideju saživota); a krvavi raspad projektovan je i podstican i iz međunarodnih centara moći, tačnije uslovljen ekonomskim interesima velikih sila. Stoga bi neupućeni čitalac mogao da pomisli kako su Srbi listom krenuli za „velikim vođom“. (Pojam „narod“ tretira autor kao krajnje homogenu zajednicu). Kao da osim *dominantne*, Srbija nije imala i *neželjenu elitu*; ni pomena u Debeljakovoj knjizi građanskog otpora u Srbiji 90-ih – opozicionih demonstracija u Beogradu marta 1991, antiratnih protesta 1991/92. ne samo u srpskoj prestonici nego i drugim gradovima, opiranja mobilizaciji, suđenjima za dezertstvo, masovnog egzodusa mladih iz Srbije...

(Ako ne grešim: nije li Debeljakov kolega po struci, beogradski sociolog Todor Kuljić, autor knjige *Kultura sećanja* (2006), predlagao osnivanje Muzeja stida Zapadnog Balkana u kom bi svaka nacija iz regiona imala svoj prostor; ili – podizanje spomenika neznanom dezertaru iz građanskog rata kao simbolu negativnog sećanja na bezumlje 90-ih.)

No, *Balkansko brvno* je esejistička knjiga, a subjektivnost je jedna od pretpostavki esejiziranja. Tako i autor ove knjige progovara iz opcije nekoga kome je slovenački maternji jezik. Svestan je, naravno, Debeljak da sećanje podrazumeva različite dimenzije, i da je u vreme sopstvenog *buđenja proleća* previđao ideološke i nacionalne uzroke raspada „jugoslovenske Atlantide“. Uostalom, u eseju „Pravac jugozapad“, navodi: „Priznajem, kriv sam: iz vremena sedamdesetih se ne sećam kritičkih slovenačkih intelektualaca, na silu ugušenog hrvatskog proleća ‘maspoka’, burnih nacionalističkih protesta i smenjenih komunističkih reformista, studentskog zauzimanja Filozofskog fakulteta u Ljubljani, ‘ispljuvka punog krvi u Beogradu’, kao ni žučnih rasprava između kritičara i zagovornika režima svuda po državi“ (42).

Da li iko uspeva da potre nacionalni identitet, kao jednu od datosti ličnog identiteta? Ne, naravno, nacionalizam koji u definiciji sadrži šovinističku dimenziju, već onu iskonsku ljubav prema svome rodu i zavičaju. Tako i Debeljak – iako jugoslovenskog pisca, koji je i njegov literarni uzor, kosmopolitu Danila Kiša, nastoji da načini junakom svoje knjige – ne prikriva činjenicu da je posebno ushićenje doživeo ponet stihovima „među čitaocima omiljenog nacionalnog/nacionalističkog pisca“: „Čežnju za domom prvi put sam zaista snažno doživeo kada sam u gnezdu svoje postelje – u stanu svojih milih roditelja [...] čitao poemu ‘Lament nad Beogradom’. Nigde drugde nisam naleteo na tako snažnu ispovest usamljenog srca, na takvu beznadežnu nadu! Nekoliko stihova – *ti ćeš me, znam, poljubiti kao mati* – naučio sam napamet i ponekad ih, u stanju dubokog pijanstva i široke melanholije, recitovao izabranom društvancetu“ (168).

Bežeći u zabran sećanja, Debeljak krajikom oka pokušava da sagleda i budućnost zemalja Zapadnog Balkana vezanu za politiku evropskih integracija. „Evropejstvo‘ kao

ideologija solidarnosti i jedinstva između različitih naroda i nacija Evrope pokušava da prevaziđe pojedinačne nacionalizme. To je plemenit cilj. Međutim, kada je u pitanju slobodna i ujedinjena Evropa, moj optimizam volje se kruni: podriva ga pesimizam razuma. Plašim se da će i EU biti dugoročno neuspešna, ukoliko ne bude našla način da spreči dominaciju najmoćnijih država članica“ (16).

Eruditna i emotivna, jezički inventivna i stilski besprekorna, Debeljakova knjiga je i zanimljivo komponovana. I da nije rečeno, prepoznaje se matrica televizijskog serijala „Grlom u jagode“ scenariste Rajka Grlića i reditelja Srđana Karanovića. Naslovom pak Debeljak priziva pisca koji je opsesivno promišljao o istorijskoj sudbini svog balkanskog zavičaja, bio fasciniran mostovima čija konotativnost lajtmotivski obeležava njegovo monumentalno delo iz kog, očito, ništa naučili nismo.

Autor knjige eseja o američkoj književnosti, *Atlantski most* (1989), Debeljak, u knjizi *Balkansko brvno* „ne gaji više iluziju o mostu kao čvrstoj strukturi. Previše je lična i pristrasna“. I dalje, tvrdi: „Prednost koju brvno ima pred mostom jeste u njegovoj gipkosti i mobilnosti“ (24). Ne preostaje nam drugo no da oprezno hodimo kada su već postojeći mostovi porušeni.

Na koncu: ostalo mi je do kraja nejasno zašto Aleš Debeljak u Prologu apostrofiraju čitateljku (mene?), ali svakako je ovo jedna od knjiga s kojom ostajem u trajnom dijalogu.